

EDELÉNY

(MONOGRÁFIA)

AZ ELEMI NÉPISKOLA
„BESZÉD ÉRTELEM GYAKORLAT” FÖLDRAJZI RÉSZÉNEK
EDELÉNYI ANYAGÁHOZ

IRTA:

VITÉZ NEMES KIS BENEDEK JÁNOS

JOÓ VENCEL rk. tanító
GYŰJTEMÉNYÉNEK KIBŐVÍTÉSÉVEL

1930.

NYOMATOTT BLASZ LIPÓT KÖNYVNYOMDÁJÁBAN
EDELÉNYBEN.

Az 1914—1918. évi világháboruban a hazáért hősi halált halt edelényi katonák névsora:

1. Almási Pál	40. Malinkó János
2. Antal József	41. Mándi Árpád
3. Antal Károly	42. Mezei István
4. Balogh Gyula	43. Mészáros Pál
5. Bári József	44. Mihaikó Gyula
6. Budai Alajos	45. Mikó János
7. Berentés Lajos	46. Nagy József
8. Bok András	47. Németh Péter
9. Bok János	48. Peöcz János
10. Bratu József	49. Pejko János
11. Bratu Pál	50. Pál János
12. Budai Géza	51. Rákos János
13. Buri Imre	52. Roko András
14. Cifrák István	53. Süber Lajos
15. Cifrák Pál	54. Suszter József
16. Domonkos János	55. Suszter Lajos
17. Drótos Márton	56. Szabó János
18. Galkó János	57. Szesze János
19. Galkó István	58. Szucsik István
20. Galkó Pál	59. Szücs András
21. Gazdik István	60. Tamás István
22. Györgyik Sándor	61. Tiszolczky Károly
23. Horváth János	62. Tohirák Mihály
24. Hörk Lajos	63. Váradi János
25. Juhár József	64. Vozár János
26. Juszko István	65. Vanyo Pál
27. Kadlec Károly	66. Moga József
28. Kiss András	67. Csernok József
29. Kiss Pál	68. Klein Béla
30. Kiss János	69. Tóvik András
31. Kocsis Zöldi István	70. Boros Rezső
32. Koncz Lajos	
33. Kulcsár Kálmán	
34. Kriszton István	
35. Lengyel Lajos	
36. Lipták János	
37. Lipták József	
38. Lipták Péter	
39. Malinkó István	

Forradalom alatt:

Vozár Ferenc
Vozár János
Özv. Mecskos Károlyné
Blaskovics Erzsébet
Csapó Erzsébet

Emlékük élni fog hálás utódaik között örökrel

E d e l é n y.

Ezen a vidéken, ahol mi lakunk régesrégen nagy erdőség volt. A Boldva folyó két partján mocsaras nádasok terültek el. Ha akadt egy-két vadászgató ember, aki erre járt alkalmi lakóhelyül barlangokba, régi fadudujába huzódott meg az idő viszontagságai elől.

A honfoglalás után ez a vidék Bors vezérnek, Borsodvár urának jutott. A Borsodi vár-domb szinte uralkodni látszik a vidék felett. Jól választott gazdája. Ellátni innen Miskolcon tui az egész Boldva és Sajó völgyébe. Ellenséges támadás idején mindent jól látott e völgyben. Megvolt itt minden életfeltétel, az erdőség tele vaddal, a Boldva hallal, a nagykiterjedésű legelők pedig jószágait látták el selymes füvel. Harcosai a béke idején békés jobbágyok lettek, kik a vár körül telepedtek le, részint földbe vájt üregekbe, barlangjaikba, részint kezdetleges nádfedelű fonott, sárral kívül-belül bevert házaikba. A vár a domb tetején büszkén hirdette Bors vezér erejét, hatalmát.

Ez időben vitéz őseink külföldi csatározásai céltalanul gyengítették a magyarság erejét. Dicső fejedelmünk Gejza, majd utóda Szent István belátták, hogy bármily hősi vér van a magyar virtusban, a körülövező országok keresztény népei előbb-utóbb összefognak, hogy megszabaduljanak az őket háborgató magyartól. Egy pár vereség is megerősítette e feltevést. A céltalan kalandozásnak, vérpazarlásnak véget kellett vetni. Külföldről papokat hívtak be, kik az őś vallás helyett Krisztus szeretetet hirdető igaz tanáival ismertették meg népünket. Ugyancsak őők tanították meg a népet a föld művelésére.

A földművelés pedig a röghöz köti a népet. Állandó lakóhelyükön tartósabb anyagból kellett házat építeni. Felhagytak a sátorozással.

Bors vezérnek volt egy Ede nevű fia, daliás levente. Szent István oldalán harcolt a fellázadt ős pogány magyarok ellen, majd a kunokkal vívott egyik ütközetben eltűnt. Fájt a király szíve érte, de titokban még inkább szomorkodott egy hercegnő. Hirt sem hallott róla. Elsiratta, de emléke ott él a szívében. Lemondott a világ örömeiről és udvarhölgyeivel visszavonult a borsodi várral szemben, a Boldva folyó jobb oldalán épített zárdába, hogy életét ott töltsé, hol vőlegénye látott napvilágot.

Isten megsegítette Szent István fegyvereit, leverte ellenségeit és kiszabadult Ede is az ellenség fogságából. A vihar elmúlt, kisütött a nap. A fényes esküvőt soká emlegették a Boldva mentiek. Az ifju pár új várat építtetett a zárda feletti domboldalon Borsod várával szemben. Vitézeik békés jobbágyok lettek, hajlékaikat Ede vára körül építtették. A zárda paplak és templom lett. A parokhia udvarán volt egy kut, a nép ma is a pap kutjának hívja. Itt épült fel az első Edelény.

Egy másik beállítás a mondák és szájhagyományok szálaiból következtet Edelény multjára. Ezek szerint e község a honfoglalás idején már a magyarok egyik települő helye lett. A honfoglaláskor Bors vezér kapta e vidéket osztályrészül Árpád vezértől.

A monda pedig így szövi tovább az események fonalát: „Bors vezérnek volt egy Ede nevű fia. Ennek az utódai között szintén volt egy Ede, ki Szent Lászlónak fővezére volt s a törökökkel megküzdvén, a csatában elesett. Maradt egy kis fia, azt is Edének hívták. A király szerette a kis Edét. A királyi udvarba vitette és leányával, Ilonával együtt neveltette. A gyermekek azt hitték, hogy testvérek, mert még kicsinyek voltak. Ilona és Ede sokszor járkáltak együtt a várfalakon. Később, midőn megtudták, hogy nem testvérek, szeretetük még fokozó-

dott. Ede ekkorra már deli ifjává serdült. Szent László ezért egy napon elvezette egy kolostorba, ahol így szólt a papoknak: „Ti rátok bízom Ede további nevelését. Ugy neveljétek, mintha fejedelem lenne“. Ede eltávozásával Ilona igen bánatos lett. Királyi apja azt hitte, hogy belepusztul a nagy bánatba, ezért megígérte, hogy visszahozza Edét. — Ede is bus volt Ilona miatt. — Ede nevelésére a kolostorban csakugyan nagy gondot fordítottak. Mint lovag a hadakozást is megtanulta. Ilona is teljesen kifejlődött ezalatt testileg és lelkileg. Atyja férjhez menetelére gondolt. A bolgár király meg is kérte, de Ilona hallani sem akart róla. Szent László atyai szavára azonban mégis engedelmeskedett. Elérkezett az esküvő ideje. Szent László futárt küldött Ede főnökéhez pecsétetes levelekkel, melyben Edét meghívta Ilona esküvőjére.

Ede lovagi ruhába öltözve, mint kész hadvezér, lóháton néhány csatlóstól kísérve, szomorú szívvél jött haza. Éppen akkor érkezett meg, mikor a kocsik királyi pompával az esküvőre robogtak. Odalovagolt a menyasszony kocsijához és köszöntötte Ilonát, mire ő egy sikollyal felelt és elájult. Ede látva ezt, szintén leszédült a lováról. Ennek dacára az esküvő megtörtént. Ede vissza akart térni a kolostorba, de a király így szólt: „Nem mégy vissza! Elég daliás vagy, felavatlak fővezéremmé és el fogsz menni Ilonával Bulgáriába.“ Ugy is történt.

Pár nap múlva a szomszéd ország Bulgáriát megtámadta. A háboruba Ilona férjének is el kellett menni. Megkérte Edét, hogy vigasztalja ezalatt ifju nejét.

Ede szépen tudott hangszeren játszani. Kobozát gyönyörűen pengetve, busan énekelt hozzá:

A virágok seregében legszebb
— Bárki mit beszéljen —
A rózsa, a rózsa.
Hej, de még szebb az a rózsa,
Melynek méz a csókja.

Fél a galamb hogyne félne,
Mikor vércse száll a légbe,
Fáj néki, jaj néki,
Mert a vércse összetépi,
Ugy biz összetépi.

A dalt mindketten megértették és mindketten elszomorodtak rajta. Ilona kérte Edét, hogy vigabbat játszon. Erre Ede kobozaát földhöz vágta és így szólt: „Nem az én hibám, hogy nem tudok vigabbat“. Elbucsuzott Ilonától és magára hagyta.

Ede visszament Szent Lászlóhoz és így indokolta meg visszatérését: „Királyom! Ilona elég vig, nincs szüksége vigasztalóra“. — Ilona megszokta sorsát, Szent László is megnyugodott.

A bolgár király a háboruban elesett. A király halála után egy darabig Ilona kormányozta az országot. A bolgárok egyrésze hűtlen lett hozzá. Hűtlenségükben annyira mentek, hogy Ilonát elfogták és börtönbe vetették. A hű emberek azonnal futárt küldtek Szent Lászlóhoz, aki jelentette a veszélyt. A király nagy sereget indított Ilona kimentésére. A vészhirre Ede lett a legnyugtalanabb. Már nagyon bánta, hogy meggondolatlan heveisége miatt magára hagyta Ilonát. Szárnyakon szeretett volna hozzárepülni. Meg is kérte a királyt, hogy ő maga futtasson előre, mert úgy mond: „minden percet sajnálok, hogy Ilona a börtönben van“. Szent László nem akarta egymagát elengedni, de Ede annyira esdekelt — még térden állva is, — hogy beleegyezett. Ede megfogadta, hogy addig sem nem eszik, sem nem iszik, sem nem alszik, míg Ilonát ki nem szabadítja.

Ede ügyesen járt el a dologban. Bolgár ruhába öltözött és azzal az ürüggyel, hogy szeretné a királynét megnézni, nagy ügyel-bajjal a börtön ajtajáig jutott. Ott az örök álomporos itallal leeresztette, elvette tőlük a kulcsokat és kinyitotta a börtönajtót. A börtönbe lépve Ilonát szétkuszált hajjal találta. Rémülete fokozódott, mikor a bolgár ruhás férfit belépni látta. Öröme

azonban leirhatatlan volt, amidőn Edét felismerte. „Ne félj Ilona — mondta Ede — atyád nagy sereggel jön kiszabadításodra. Hanem a börtönajtót most már belülről csináljuk be”. Ede a börtön küszöbére hajtotta le fejét és mélyen elaludt, mert amióta hazulról elindult, valóban sem nem evett, sem nem ivott, sem nem aludt.

Nemsokára megérkezett a kiszabadító sereg. A börtönajtót betörték. A zajra Ede is felkelt. A fővezér lépett a börtönbe. Ott látott egy bolgárt Ilona mellett, még szóhoz sem tudott jutni, a vezér nyilával szíven lőtte. Késő volt Ilona sikolya, késő az orvos, késő minden: Ede meghalt. Néhány szót tudott csak a két fiatal váltani. Ebben Ilona megígérte, hogy soha férjhez nem megy, Ede emlékére egy kastélyt épített és mint apáca éli le hátralevő napjait.

Ilona a kastélyt fel is építtette és Edéről Edelénynek nevezte el. Ez a kastély a mostani Edelény területén volt. A kastély létezése idején a község tőle kissé távolabb, a mai Pusztá-Edelény elnevezésű határrészen feküdt. Pusztá-Edelényt azonban a tatárok elpusztították, a község ott többé nem is épült fel, hanem a lakosság a kastély körül telepedett le. A kastély körül egy kis város keletkezett és a kastélyról ezt is Edelénynek nevezték el. Erről van is egy vers fennmaradva:

Borsodvármegyében a Boldva völgyében,
Híres uri kastély épült vala régen.
Ilona hercegnő, Szent László leánya
Építtette vala nyolcszáz éve már ma.
Rombadólt azóta, ámde régi helyén
Épült egy kis város, úgy hívják Edelény.

Igy szól a monda. — Ezt a mondát néhai Suszter Ferencz beszélte el, aki az 1870-es években mint gyermek hallotta az akkori öregektől.

Egy másik monda szerint Pusztá-Edelény harangot készíttetett. A harangot a templom tornyába huzták egy kötéllel, amikor egy munkás sérülés következtében istenkáromkodásba tört ki, mire a templom is, a harang

is elsüllyedt. A harangot már többször megtalálták a Boldva iszapjában, de azt onnan semmi erő kimozdítani nem tudta. Azt is beszélik, hogy ez a harang minden hét évben egyszer megkondul tiszta csengő hangon, dacára helyzetbeli állapotának.

E monda valószínűleg a tatárjárás borzalmait sejteti.

Ede unokái elszaporodtak, szépen fejlődött Edelény. A mai elnevezésű földeken rég elfeledett községek épültek. A Császa-pusztai község volt, a Cseres nagy cser erdő-ség. A lánci gyepek helyén Láncai község állott. A „Köves szőlő” és a „Mogyorós” erdő-rész beültetett szőlők voltak. A Márkuson Márk község, Dusnok, Verespart és Cseb szintén helységek voltak.

A Hodály tanya mellett szántás közben sok épület kőalapjaiból származó emléket fordított már ki az eke régi Edelény romjaiból.

1241-ben a tatárok pusztították el a szépen fejlődő helységet. Menekült a lakosság az erdőbe, a „Császa” pincéjébe s még tovább az aggteleki csepkőbarlangba. IV. Béla király a szomszédos országok népeit telepítette le az elpusztult, kirabolt lakosok helyébe. Ekkor kerültek a szinmagyar lakosok közé a tót eredetű: Lipták, Spisák, Malinkó, Kleszó, Korbély, Durdon, Tiszlavic, Slezák stb. nevű lakosok.

A tatárjárás után a „Köves szőlő” helyén épült fel másodszor Edelény. E helyet mai napig is Pusztai-Edelénynek hívják. Ezen hegy oldal „Kis pince” néven ma is használatban lévő, felismerhető romjai igazolják fellelőségünk helyességét. Vegyes ajkú lakosai igaz magyarok lettek. Jaj volna annak, aki tótoknak csufolná a mai utódokat. Ha sírjukból felkelnének, nem ismernék meg a környéket. A mai szántóföldek Mucsonyig, felfelé Borsodig, Szendrőládig, Szuhogyig őserdők voltak. A „Cseres” nyulványait az „Antal völgy”-i legelőt a most élő öregek is erdőnek ismerték még. A Boldva folyó környékének szabályozatlan mocsaras nádasai régen

eltűnt kanalas-gém, kócsag, bibic, hód stb. vízi állataival együtt. Manapság a gólya is ritka vendég nálunk, inkább a Sajó partját szereti, Szirák, Boldva nedvesebb határa kedvesebb nekik.

A 150 éves török uralom alatt Szendrő vára soká ellenállt a töröknek, de az itt elvonuló seregek Edelényt újra elpusztították. Buda vár bevétele után harmadik helyen Edelény a mai ref. templom körül épült fel. Igen szegényes kis házikók sorakozhattak a Boldva parton. Jobbágy lakások voltak ezek. A nemesek Borsodon laktak s az uraságé volt az óriási földbirtok. Szabad polgár, kalmár, céhbeli mester csak kevés élt itten. Vallásukat is aszerint változtatták, ahogy az uraság katolikus, vagy ref. vallású volt. A szatmári békekötés egyik pontja szerint a görögkatolikus hivek tulajdonát képező templom a ref. egyháznak adatott át.

Most az állam tulajdonát képező gyönyörű urasági kastély Mária Terézia idejében épült. Teljes hasonmása francia földön épült, ma is megvan. Gróf Dezsőffy (1820), utána Cóburg hercege lett Edelény környéke. A kastély körül épültek a zsellérek házai. (Abonyi: „Az ő nótája“, „Az edelényi varázshegedű“ című könyveiben szépen leírja az akkori főuri életet, egyben Csermák életét és az edelényi viszonyokat). A szegény nép kezében nincs egy hold föld sem, a lakosság szegény, a község nem fejlődhetett. Csak a szabadságharc után kezdődött községünk igazi élete, fejlődése.

A hercegi uradalmat a cseh-német sellerek vették ki. Hatalmas építkezés indult meg, a „Gyár“-nak nevezett majorban emeletes épületek sorakoztak egymás mellé. Óriási gépeket hoztak Németországból. Cukorgyáruk az elsők közül való Magyarországon. Igen sok németajku ember jött akkor Edelénybe: Melher, Suszter, Wágner, Schemnicer, Schmidt, Reich stb. Velük a jólét is beköltözött. Munka volt, kereset is. Lassanként a lakosság néhány hold földhöz is jutott. Dr. Winkler akkori kép-

viselő közbenjárására a hercegi zsellérházakat is megvették. Helyettük szép polgári házakat építettek, id. Turai András 30 évi birósága alatt megvették a ládi erdőt, az egész csebi legelőt és szántóföldeket. E kort a szerzés, az alkotás jellemzi. Akkor keletkezett a nép között e szállóige: Szesze, Korbély, Gazdik mindig állva alszik. Családi vagyonkájukat a nép akkor szerezte. A sellerek a nagyvölgyön köszénbányát is nyitottak, az utakat mindenütt rendbe hozták. Az egész határ cukorrépát termelt. A megszűnt cukorgyári épületekhe később azután lüzérek jöttek. Ma bérlő kezében van e szép birtok.

A római levéltár pápai tized kimutatása 141. lapja szerint 1332-ben már róm. katolikus plébániája volt Edelénynek és Egyed nevű plébánosa a pápai udvar fenntartására évi 29 garast fizetett, amennyit egyes káptalanbeli tagok fizettek. Például Miskolc. Edelénynek eszerint több ezrekre menő lakossága lehetett. A komlósban mai nap is mutogatják a régi templom romjait. Azután a mostani ref. templom volt a katolikus templom, mit Rákóczi György kényszerített átadni. 1645 körül a linci békekötés idején újabb templomot építettek, mely 1801-ben használhatatlanná vált, magasabb lévén a protestánsokénál, minden eső, hóviz arra szivárgott, lévén tőszomszédja északról; a fenti évben tehát leromboltatott és a maradványait az akkori földesur gazdasági épületekre használta fel. 1712-től a róm. katolikus istentiszteletet a szendrői Szent Ferenczrendiek látták el 1782-ig. Ettől kezdve 1808-ig Szirák filiája volt. Majd 1820-ig a miskolci minorita rend végezte el a szertartásokat. 1820 után önálló parokhia lett. A kegyur herceg megengedte, hogy a kastélyban levő kápolnát használhatták 1904-ig.

Lassanként szaporodott a lakosság, Edelény mindjobban fejlődött. Nagy Géza plébános, Pál József kurátor, Turai András bíró az egyházközséggel elhatározták,

hogy új, nagy templomot építenek a megszáporodott híveknek áldozatkészségéből. Cóburg herceg adta az összes anyagot, az egri érsek az orgonát, I. Ferencz József Őfelsége dusan aranyozott kelyhet küldött szerencsétlen véget ért hitveséről, Erzsébet királynéről elnevezett fogadalmi templom részére. A többi összes költség s a templom minden berendezése a hívek áldozatkészségét dicsérik. Az Isten dicsőségére épült ezen Jézus szíve templom messze földön ritkítja párját.

Róm. kath. iskolánk eredete szintén visszanyulik a XIV. századba. Az 1829 évi iskolalátogatási jegyzőkönyv szerint bérelt tanteremért 12 forintot fizettek. 1845-ben vették Jancsurák Andrásnétól a mai telket 440 pengőforintért. Ezen ócska épületet 1868-ban építették újra két tantermes iskolává. Imre Lőrincz kir. tanácsos, akkori tarfelügyelő úgy nyilatkozott: ily célszerű tantermeket még sehol sem találtam. 160—180 tanköteles gyermek volt ez időben. Két osztály volt benne. Az egyikben tanultak a kezdők, a másikon a haladók. Silabizálással tanították a gyermekeket olvasni s bizony sokszor előfordult, hogy a kezdő soha sem látta meg a haladók tantermét. Tankönyvük csak egy volt és abból tanultak minden tantárgyat. Az alacsony épületben még az utról lefelé kellett a tantermekbe menni. A kutya beugatott az ablakon. A tanulók maguk hoztak pár darab fát s télen azzal fűtöttek. A tanulók tandíjat is fizettek s a tanítónak ez volt egyik rendes fizetése. A gyermekek szaporodtak. Az iskola újra kicsi lett. 1910-ben a hitközség áldozatkészségéből felépült a mai modern három tantermes iskola, amely ma hála a természetes szaporodásnak, újra kicsinek bizonyult, úgy hogy újra két tantermet kellett építtetnünk. Szémán János plébános, Gazdik Ferenc és Árvai István kurátorok sok fáradozása után a rk. hitközség áldozatkészségéből és dr. Farkas Gyula országgyűlési képviselő ur által kieszközölt államsegélyből. Öt tanító hinti a művelt-

ség, a tudás magvát a jövő generáció, az új nemzedék lelkébe, hogy majdan hivatásukat hiven betöltve, apáik bűnét jóvátehessek, visszaszerezvén Nagymagyarországot.

Edelény mai 2672 lakosa közül róm. kath. 1715, gk. 137, ev. ref. 428, ág. ev. 45, unit. 2, zsidó 345, akik mindnyájan magyarok. A lakosság tulnyomó része földművelő. Szereti a földjét, jó hazafi. Ha kivándorolnak is Kanadába, csak azért teszik, hogy ott összegyűjtött dolláraikat hazahozva, azon ingatlant vásárolhassanak. Az ünnepnapokat megtartják még aratás idején is. Szereplik az ünnepiességeket. Áldomás nélkül nincs vásár, vétel, eladás

Ha a legény eljegyzí mátkáját, az eljegyzésen egymásnak jegyet adnak. A vőlegénytől gyűrűt, nyakláncot kap a leány; a vőlegény jegykendő, órást stb. Ha idősebb a vőlegény, mőringolnia kell, pénzt, esetleg földet kell ráiratnia a menyasszonyra. Más faluból háztűznézőbe is szoktak menni. A jegyesség nem jogosít semmire. A leányhoz csak előírt este mehet el, de már szabad a lakásba mennie. Templomba együtt nem járnak.

Kis- és nagy vőfély hívogat a lagziba, annyi szalagot hord mindakettő a mellén, ahány koszorus lány lesz a menyegzőn. A meghívottakat lakásaikon keresik fel, versben adva elő óhajukat. A polgári esküvő két tanu jelenlétében, csendben történik. Lakodalom van a vőlegény- és menyasszonyos háznál is. A vőlegény, násznagyok, vőfélyek, férfiak mennek a menyasszonyért. A nagyvőfély versben kéri a leányt esküvőre. Majd elbucsuztatja apjától, anyjától, testvéreitől. Indul a menet a templomba. Elöl a vőfélyek közt a vőlegény, majd a násznagyok, azután a koszorus lányok, nyoszolyó asszonyok, férfiak, vendégek. Visszafelé menyasszony a vőlegénnyel, a leányok, hátul a férfiak, vőfélyek zeneszóval éneklík: „Megvágтам az ujjam“, majd a Rákóczi indulót stb. A menyasszonyos házhoz mennek reggelizni. A vőfély ujra versben jelenti, hogy az esküvő megtörtént. Azután a

vőlegény a maga násznépével a vőlegényes házhoz megy, táncolnak, mulatnak estig. Közben a vőfélyek háromszor is felkeresik a menyasszonyi házat egy üveg borral és a boros üveg körül kőszorus kaláccsal. A násznagy bibliai találós kérdéseket ad fel a vőfélyek közvetítésével a vőlegény násznagyának, mert addig nem adják ki a menyasszonyt, míg a megfejtést a vőfélyek el nem hozzák.

Estefelé mennek a menyasszonyért. Vig zenészőval viszik a vőlegényes házhoz. Itt van a vacsora. Minden ételt verssel hoznak a vőfélyek. Csiga leves, levesthus, töltöttkáposzta, marhahus, cukros kása, sütemények, torták következnek sorba. A főzőasszonyok bekötött kézzel nagy fakanalat tartanak. Megégette kezüket a kása. Pár fillért ők is keresnek. Lakodalom leginkább új borra, vagy zöldfarsangra van. A nagy udvaron sátrat vernek, itt áll a lakodalom. Vacsora után jókedvűen táncolnak éjfélig. Éjfél után van a kontyozó. A menyasszonyt piros, hátrakötő kendővel felkontyozzák. Előbb a vőlegénnyel táncol, azután sorba mindenkivel, aki a násznagy elé helyezett tányérba pénzzel váltja meg a menyasszonyi táncot. Huzza a cigány virradatig. Másnap az öregek, házbeliek, családtagok hórészt tartanak, a maradékot fogyasztják el.

Gyermekszületéskor a baba megy el a komát meghívni, három reggeli, ebéd, uzsonna készül az anya és családja részére. Minden földi jót hord ilyenkor a komasszony. Ha a legjobb barátok is voltak a komák, a keresztelőtől kezdve magázva tisztelik egymást. Egy családnak egy a komája, mást hívni nagy sértés. A keresztelő ünnepélyes, akik részt vesznek, mind komák lesznek (Garasos).

A temetés utáni halotti tort is megtartják az összes résztvevőkkel. Kenyeret és bort szolgálnak fel. A halott mellett virrasztanak, társulati asszonyok imádkoznak. Ablakot nem nyitnak, tükröket letakarják s az órát megállítják. Az összes rokonoktól elbucsztatják. Sértő volna valakit kihagyni a bucsuztatóból. Ha gyermek a halott,

a vivők karjukra kendőt kapnak a stafirungból. Kis- és nagy keresztre szintén kötnek egyet, melyeket szalaggal átkötött virágcsokor tart. A koszorukat a temetőből hazahozák és mindenszentekkor viszik ki újra a sirt díszíteni vele.

A gyermek Isten áldása, szegény ember vagyona. Mit csinálna a dohányos hat-nyolc gyerek nélkül? ki palántálná, gyomlálná, kapálná, törné, simitaná a dohányt. A napszám drága. Egyke az ördög találmánya. Vallásos nép nem ismeri, elítéli.

320 tanköteles, 400 kisebb gyermek, 200 ismétlő, 300 levante kötelesünk van. Fejlődés természetes, gyermekhalandóság ugyan megvan, de nem feltűnően.

Újévi köszöntéskor nagy baj, ha az első üdvözlő nőszemély, (Rossz esztendő lesz. A tehénnek nem lesz üsző borja). Újévkor járnak ugyan köszönteni, de igazi öröm a husvét. Csoportokban az egykorban lévőket csatáknak nevezik, mennek az ő csatájukhoz tartozókat megöntözni. A túllel átkötött rózsavizes üveget többször is meg kell tölteni. Az öntözködés után piros tojást, apró pénzt, enni, innivalót kap. A legények szintén csatákban járnak. Ma parfümmel, háboru előtt vödörrel. Szegényebeknél ma is előfordul. A lány fel sem öltözik, csak viseltes ruhába. Kiviszik a kuthoz és minden legény egy veder vízzel leönti, ma már lassanként elmarad e rossz szokás. Sértés volna, ha a koma el nem menne öntözködni.

A bucsu nagy ünnep. Minden ház vár vendéget. A templom előtt az ismerősöket elhívják az ünnepre. A legszegényebbtől a leggazdagabbig mindent megtesznek, hogy jól érezzék magukat. A nép szorgalmas, egyszerű életű. Kevéssel beéri, de ha eljön az aratás, e nehéz munkában jól szeret élni. Hordáskor, gépléskor pusztul az aprólék, fogy a „császtai“ pincéből a bor. Jó végeztetre áldomás is van. Az uradalomban ekkor kepe bált tartanak. Művészi munkával készített kalász-koronát visznek a bérlőnek az aratók. Versmondás közt adják át a legszebb kalászokból font koszorus koronát. Köszönetül a gazda megvendégeli kepeit s a kepe bálon enni, innivalóval látja el őket. Zivatar idején a nagy fejszét a ház előtt földbe vágják (Császtai viharüző babona).

A szegény embernek ünnep a krumpliszüret is, de a kukuricatörés élvezetesebb. Nagy kendőket akasztanak

a nyakukba, abba hordják egyhelyre a csöveket. A kocsi oldala deszkával van kipótolva. Szín alá pajtába hordják be. Estére összetűlnék a szomszédok és rokonok a fosztásra. A leányok fosztanak s a férfiak koszorukba fonják.

Folyik a mese. Száll az ének. Vig a hangulat. Kukoricakorommal hefesti feketére egy fiu magát, szoknyát ölt és kendőt tesz a fejére. Itt a maskara és találgatják kicsoda. Hangos a kacagás, jó a hangulat. Késő estig serényen megy a munka. Végezetre főtt kukoricát, dinnyét és almát kapnak a jókedvű fosztók. Másnap megint mennek kukoricát törni, estére fosztani.

A szüret nálunk nem jelentős ünnep. Ha jó termés van, egy előre meghatározott napon az egész hegyet megszedik. Ivó vödört visz minden szedő, ebbe szedik a termést. Soronként haladnak. A férfi puttonosok szedik össze. Dévajkodás, jókedv itt sem hiányzik. Nem fizetésért megy a szedés. Estére mindenki annyi szőlőt kap, ami vödörbe befér. Délben hizott birkából pörkölt, tyukleves, kacsapecsenye az odakint elkészített ételek sorrendje. Kalács, tészta elengedhetetlen. Szüret bor nélkül nincs, cigány is kerül. A taposás, préselés jó hangulattal fejeződik be, ha jó a termés.

A fiatalság legszebb bálja a szüreti multság. A bált felvonulás előzi meg. Magyarruhás fiuk lóháton a leányok pedig felcicomázott kocsikon ülve, dalolva járvák be a falut. Természetesen a „banda” sem hiányzik. A menetet rongyos ruhába öltözött cigányokat utánzó legények zárják be, akik bohókás mókaikkal mulattatják az utca népét, meg azt a pár száz gyereket, akik kocsijukat mulatva követik. A multság a csőszfiuk és csőszleányok táncával kezdődik, akik felügyelnek a szőlőfürtökkel felcicomázott teremre. A szőlőhöz nyulni senkinek sem szabad. Aki ez ellen vét, azt a csőszök elcsipik és a báli bíró elé vezetik, aki kiszabja a büntetést. A multság valóban multságos.

Szent András estéjén galuskát főznek. Minden galuskába egy-egy keresztnévvel ellátott papírt rejtenek. Ezután forró vízbe vetik. Amelyik galuska először jön fel a víz tetejére, abban van a „jövendőbeli” neve.

Karácsony közeledtével nagyobb gyermekek betlehemet tanulnak. Karácsony estéjén járnak házról-házra. A nép is felkeresi ez estén ismerősei ablakát. „Kántálni”

járnak. „Mennyből az angyal” éneklük a gyermekek. Kalácsot, édességeket kapnak. E szent estén a családok együtt ülnek. Kártyáznak dióra. Minden házba eljött a Jézuska és feldíszített karácsonyfa mellett boldogok a kicsinyek. A szentelt ostya ott függ a fán, jelképek az igazi Krisztus testének. A harangozó küldte, tojást, lisztet adnak viszonzásul érte.

Zörgetnek „Szabad-e a kis Jézust dicsérni?” kérdi kívül egy hang. Zörög a csörgős bot. A gyermekek kérik apjukat: „Engedjük be a betlehemeseket!” Eljön két angyal, hozzák a betlehemet. Mennyből az angyal: éneklük szívükből. Azután jönnek a pásztorok, végül az öreg. Eljátszák a pásztorok hódolatát a kis Jézus előtt. Az öreg mókáin jókat nevetnek. A házbeliek áhitattal nézik a kivilágított bethlehemet. Végezetül megajándékozzák őket. Aki csak teheti, elmegy az éjfeli misére.

Karácsony bűnjén és nagycsütörtökön a falun végig kürtöl a csordás, fúj a kondás. Nekik is sült egy kis kalács, jut egy darab szalonna, kolbász, tojás stb. Nekik is lesz ünnepük.

Nagypénteken reggel szokott a kondás herélni járni.

Az ünnepek alatt a muzsikus cigányok minden házat meglátogatnak, elhúznak egy-egy „talp alá való“-t s boldog ünnepeket kívánnak (a bő honorárium reményében).

A téli ünnepek közt nem utolsó a disznóölés. Alkalmi hentesek, böllerek végzik ezt. Majd minden családban van olyan, aki ért hozzá. Hurka, kolbász, sajt ugy készül, mint máshol. A sertésből orrját hasítanak. A szalonna olyan nagy, mint amilyen a sertés volt. A tor elkerülhetetlen. A koma a családjával, a bölle és a rokonok vesznek részt benne. Tyukból csiga leves, töltött káposzta, hurka, kolbász, pogácsa a vacsora. Az ujbort mellett sokáig elbeszélgetnek a hizókról. Másnap kóstolót küldenek a rokonoknak. Sokszor előfordul, hogy nem marad az aprólékból, de vigasztalódnak, majd visszaküldik.

A hosszú téli estén az idősebb asszonyok imádkozni járnak össze egy-egy társulati tag házába. A fiatalok, szomszédok, rokonok szintén összejárnak fonni.

A legények, leányok fonóházba járnak. Nyolc-tíz egykorú osztálytárs a hozzájuk illő leányokkal egy csatát képeznek. Közösén fizetnek bért a fonóházért, fűtés és világításért. Orsó kiváltás ma is szokás. Ünnepeken, vasárnapokon közös vacsorát készítenek. A leányok gon-

doskodnak ételről, a fiuk a pénzről és italról, Farsanggal vége a fonóháznak. Ma már a fonóház tiltott, a csendőrök nem tűrik a visszaélés miatt.

Az építkezésnél is nagy a változás. A vertfal ritka. A vályog és tégl a falépítés uralkodó anyaga. A tető cseréppel vagy palával van fedve. Nem régen az egész község lakóháza — csaknem kivétel nélkül — zsuppal volt fedve, ma már alig van 8—10 ilyen ház. — A kis ablakok helyett nagyokat készíttetnek, ami világosabbá és egészségesebbé teszi a lakást.

A házi szőttes nagyjelentőségű volt békében. Saját készítésű ingben járt férfi és nő egyaránt. Nyáron a férfiak bő gatyában, ingben, az asszonyok sifon és vászon helyett mindenre saját szövésű, fonású házi vásznukat használták. Abból szabtak fehérneműt az egész családnak: törülköző, lepedő, ágyhuzat és asztalterítő mind ebből került ki. Zsákok, pokrócok, batuló ruhák, sőt a ponyvákat is maguk készítették. Boldog volt népünk a maga egyszerűségében. Ma a selyem rongyok megrontották őket, erején túl költ mindegyik, a gazdagot utánozzák. A divatkereskedő zsebébe vándorol rongyokért csekély bére s a hitel folytán nyakig usznak az adósságban.

Az egész tél eltelt a szükséges vászon elkészítésével. Minden este fontak, azután csőröltek 20—50—100 rőfre való fonalat. Husvét felé jött a vető asszony. Beállították a szobába a szövőszéket és szálanként felvetette a szágyfára. Nagy munka volt ez. Az ügyesebbek a vetésből meg is éltek. Ezután következett a szövés, amire kész lett, jött a tavaszi munka. Egy nap dobolják: „Ma mindenki vesse el a kendert“, az új vászonnak való a földbe került. Az elkészített vásznat a napra terítették fehéríteni. Naponta többször belocsolták s az elpárolgás folytán a nap kifehéritette. Azután szabtak belőle mindenféle jó fehérneműt. Nem volt pókháló finom, selymes, fényes, de maga készítette, büszkén viselte és erős volt. Sok helyen fonnak ma is, de sajnos, ma már törölőnek, törülközőnek, zsáknak használják csak.

A háború nagy hatással volt ősi népünkre, elhagyták kedves ősi viseletüket. A csizma lekerült a lányok lábáról, kivágott félcipő cserélte fel, meg selyem harisnya. A ráncos szoknya, meg a pruszlik és ingváll helyett egybeszabott ruhát hordanak. A nyolc tiz keményített alsószoknya helyett kombiné és egy-két alsó a ruházat.

A leányok leeresztett (kétágba befont) hajuk tövébe selyem szalagot kötnek. Feltüzött haj az asszonyok viselete. Kendőt a fejre kislány, vagy asszony köthet. A leányok világos, az asszonyok kizárólag sötét kelméből készült ruhában járnak.

A férfiak magyarnadrág, csizma, mellény és ujjasa kizárólag fekete anyagból készül. Aki Amerikában járt, pantallót is hordhat. Télen rövid téli kabát kerül föléje. A guba már ritkaság. Egész hosszú feketeszőrű, báránybőr téli köpeny ez. A széle piros posztóval beszegve. Apáról fiura maradt. Egy kis vagyon volt az ára. Az asszonyok ujjas báránybőr bekecset hordtak. Jó meleg, kellemes viselet volt ez, de a divat ördöge elvitte népüktől. Azért magyaros jellege megvan öltözködésünknek és úgy a levante előadásokon, mint a templomban ostorozzuk az idegen hóbort utánzását és értelmes Istenfélő népünket igyekezzünk eredeti boldog háboruelőtti életében, szokásaiban megtartani, mert tudjuk, hogy csak összetartó, vallásos és magyar vonásait hiven megőrző polgárok képesek a trianoni csapást elviselni, jobb jövőben vetett reménységgel dolgozni, küzdeni Nagymagyarorszáért.

Edeleány, 1930. május 28-án.

vitéz nemes Kis Benedek János.

rk. kántortanító.

